

Халатур С. М. *Методологія формування стратегії економічного розвитку сільського господарства України : дис. ... д-ра екон. наук : [спец]. 08.00.03 «Економіка та упр. нац. господарством» / Світлана Миколаївна Халатур ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя : КПУ, 2017. – 556 с.*

Методологія формування стратегії економічного розвитку сільського господарства України. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2017.

Обґрунтовано методологічні засади формування стратегії економічного розвитку сільського господарства. При обґрунтуванні методологічних засад формування стратегії економічного розвитку сільського господарства України виділено основні її принципи в ринковому середовищі, а саме: економічний підхід до вибору довгострокових цілей і засобів їх досягнення; конкурентна перевага; оптимізація виробництва і вдосконалення системи збуту товарної продукції; постійне оновлення і поповнення новими більш досконалими засобами виробництва, що забезпечують можливість реалізації стратегічних цілей товаровиробників сільського господарства на аграрному ринку; трансформування стратегічних місій товаровиробників сільського господарства; оптимізація цінової політики товаровиробників сільського господарства; адаптація системи стимулювання персоналу господарюючого суб'єкта галузі до його стратегічних цілей; гнучкість виробничого профілю товаровиробників сільського господарства.

Поглиблено трактування категорій «стратегія», «стратегія економічного розвитку галузі» та «економічний розвиток сільського

господарства». Розроблено систему моніторингу реалізації стратегії економічного розвитку сільського господарства, яка передбачає визначення переліку контрольованих факторних параметрів та їх стандартних значень; порядок використання результатів моніторингу процесу реалізації стратегії. Проаналізовано систему державного регулювання процесу формування стратегії розвитку сільського господарства як складової соціально орієнтованої національної економіки. Державне регулювання формування та виконання стратегії розвитку сільського господарства як складової соціально орієнтованої національної економіки здійснюється в різних формах – законодавчій, податковій, кредитній, субвенційній. При законодавчому регулюванні приймаються спеціальні законодавчі акти, що забезпечують рівні умови конкуренції, які перешкоджають встановленню непомірно високих цін при закупівлі худоби та птиці.

Досліджено фінансово-виробничу діяльність галузі сільського господарства в умовах глобалізації. В Україні сільське господарство стикається з проблематикою підвищення рівня конкурентоспроможності як на державному, так і на світовому ринку. Нині для вдосконалення світової сільськогосподарської індустрії характерна глобалізація та інтеграція бізнесових процесів, що означає перспективне економічне зростання підприємств, які функціонують у сільському господарстві. Стосовно підприємств сільського господарства слід зазначити, що їх діяльність має певні риси: нерівномірний характер виробництва, сезонність та динамічні зміни. Окремі регіони мають відмінності у наявності територіальних ресурсів, географії попиту, кількості підприємств даного профілю. З огляду на це набирає актуальності формування стратегії економічного розвитку сільського господарства в умовах глобалізації.

Визначено методологічне підґрунтя управління економічним розвитком сільського господарства України. Виокремлено можливості визначення ефективної стратегії економічного розвитку сільського господарства. Ефективна стратегія економічного розвитку сільського господарства покликана надати перелік причин для суб'єктів господарювання та держави у подоланні ключових проблем обумовлених процесами функціонування сільського господарства України (окрім забезпечення продуктами харчування) стратегія спрямована на відродження високих рівнів доходів та зайнятості, особливо в сільській місцевості. Можливості визначення ефективної стратегії включають: верховенство права та політичну стабільність, які сприяють економічному зростанню; прозорі, адекватні та належним чином впроваджені закони, 4 ефективне управління податками та перерозподіл ресурсів, відповідні регуляторні системи та надійні державні фінансові системи є необхідними для сталого економічного зростання.

Систематизовано теоретико-методичні підходи до альтернативного та інноваційного фінансування сільського господарства в Україні. Удосконалено інноваційну доктрину розвитку сільського господарства України. На основі дослідження імперативів формування стратегії економічного розвитку сільського господарства України розроблено інноваційну доктрину розвитку сільського господарства України, що є системою поглядів на сутність, характер, причини розвитку (або занепаду) сучасного сільського господарства, принципи і шляхи його покращення, роль держави у розвитку сільського господарства, а також її застосування для інших життєво важливих національних інтересів. Інноваційна доктрина розвитку сільського господарства ґрунтується на результатах аналізу та прогнозування сучасного стану сільського господарства, принципах достатності, системності, плановості, ефективності, а також визначених Верховною Радою України на засадах внутрішньої та зовнішньої політики. Основні положення

інноваційної доктрини є похідними від стратегії економічного розвитку сільського господарства України, розвивають її положення за напрямками забезпечення населення продуктами харчування та спрямовані на протидію бідності сільських місцевостей, досягнення конкурентоздатності галузі, забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва із зацікавленими державами-партнерами. Запропоновано дієвий інструментарій підтримки прийняття рішень у сільському господарстві. Модель аналізу сільського господарства є практичним інструментом підтримки прийняття рішень. Ця модель повинна бути легкою для управлінців, зрозумілою у використанні. Оскільки ця модель є відносно складною, була створена інтерактивна система відображення, що допомагає змінювати змінні аналізу сільського господарства, а потім здійснювати моделювання. Отримана система відображення може передавати інформацію від моделі до іншої підмоделі. Після того як нелінійна модель програмування виконується, 5 результати моделювання будуть відправлені назад у систему відображення. У практичному застосуванні модель аналізу ефективності функціонування сільського господарства може використовуватися для надання прогнозу змінних, таких як: приріст населення, трансформація культивованих земель, середній рівень доходів населення і зміна рівня витрат. Вона може надавати дані для оцінювання виконання стратегії економічного розвитку сільського господарства, такі як номінальні й ефективні ставки захисту сільськогосподарських виробників, субсидії виробників, внутрішня вартість ресурсів, рівень самодостатності та еластичність попиту і пропозиції сільськогосподарської продукції. Для формування оптимальної стратегії економічного розвитку сільського господарства модель аналізу сільського господарства може бути використана для оцінювання можливих сценаріїв розвитку. Для майбутньої розробки стратегії економічного розвитку сільського господарства необхідно зробити першу базову лінію проєкції, а

потім на цій основі запропонувати інші змінні стратегії для імітації ефектів. Порівнюючи різницю між базовим проектуванням і моделюванням процесів сільського господарства, легко визначити ефекти від зміни стратегії.

Оцінено узгодженість найбільш ефективних національних і місцевих координаційних механізмів підвищення взаємовпливу між сільським господарством та інноваційним середовищем. Здійснено порівняльний аналіз ефективності функціонування сільського господарства України та європейських країн з метою узагальнення теоретичних підходів та закономірностей економічного розвитку сільського господарства. Рівень функціонування сільського господарства в Україні, у порівнянні з іншими європейськими країнами, є не досить ефективним. Незважаючи на значно більшу, ніж у будь-якій європейській країні, концентрацію земель у одного виробника, ефективність використання одного гектара сільськогосподарських угідь в Україні є суттєво нижчою. Формально висока частка сільськогосподарського виробництва в українському ВВП, у порівнянні з іншими країнами, пояснюється дуже низьким загальним рівнем ВВП України і б досить великою площею оброблюваних сільськогосподарських угідь. Інституційне середовище України побудовано таким чином, що сільське господарство отримує деякі сільськогосподарські податкові пільги, низький акцент на забезпеченні громадської інфраструктури та високі транзакційні витрати через надмірне регулювання. Сільськогосподарська політика в Україні, на відміну від інших європейських держав, зосереджена на галузевих стратегіях, вона базується на підтримці окремих підгалузей сільського господарства, насамперед через виплати, виходячи з площі (в гектарах), поголів'я тварин тощо. Крім того, існує певний тарифний та нетарифний захист вітчизняних виробників, який передбачає такі внутрішні заходи, як мінімальні закупівельні ціни та вимоги державних

закупівель. Незважаючи на існування офіційно встановлених урядових завдань і державних програм, процес формування політики продовжує бути спеціальним та умовно-правовим з відсутністю однорідної довгострокової перспективи, стратегічної перспективи з державними втручаннями, узгодженими з економічними принципами.

Розроблено концепцію переходу сільського господарства України до інноваційної моделі розвитку. Виявлено пріоритетні напрями раціонального використання економічних важелів інноваційного забезпечення економічного розвитку сільського господарства України. Інноваційна інфраструктура, як складова частина загальної стратегії економічного розвитку сільського господарства, повинна формуватися в регіонах відповідно до місцевих умов і можливостей, як правило, на багатоканальному фінансуванні при поєднанні бюджетної підтримки і власних коштів суб'єктів інноваційної діяльності на принципах приватно-державного партнерства. Головним завданням і загальним напрямом у роботі різних об'єктів інноваційної інфраструктури сільського господарства є інтеграція науки і виробництва.

Methodology of the economic development strategy forming of agriculture in Ukraine. – Manuscript. Dissertation for doctor degree in Economics on specialty 08.00.03 «Economy and management of national economy». – Classic Private University, Zaporizhzhya, 2017.

The methodological principles of formation of the economic development strategy of agriculture are substantiated. For substantiating the methodological principles of forming the economic development strategy of agriculture in Ukraine, its main principles in the market environment are highlighted, namely: economic approach to the choice of long-term goals and means of their achievement;

competitive advantage; optimization of production and improvement of the marketing system of commodity products; constant updating and replenishment of new, more advanced means of production, ensuring the possibility of realizing the strategic goals of agricultural producers in the agrarian market; transformation of strategic missions of commodity producers in agriculture; optimization of the price policy of commodity producers in agriculture; adaptation of the incentive system for the personnel of the economic entity to its strategic goals; the flexibility of the production profile of commodity producers in agriculture. The interpretation of the categories "strategy", "strategy of economic development of the branch" and "economic development of agriculture" is deepened. A monitoring system of the implementation of the economic development strategy of agriculture has been developed. It provides of the definition of a list controlled factor parameters and their standard values; the order using of the results of monitoring the strategy's implementation. The system of state regulation of the formation process of the agricultural development strategy as a component of a socially oriented national economy has been analyzed. State regulation of formation and implementation of the strategy of agricultural development as a component of a socially oriented national economy is realized in various forms - legislative, tax, credit, and subventive. When legislating, special 8 legislation is adopted that ensures an equal level of competition that prevents the establishment of excessively high prices for the purchase of livestock and poultry. The financial-industrial activity of the agriculture branch in the conditions of globalization is researched. In Ukraine, agriculture faces a challenge of raising competitiveness both on the state and on the world market. Today, globalization and the integration of business processes are characteristic for the improvement of the global agricultural industry. It means the prospective economic growth of enterprises operating in agriculture. Regarding agricultural enterprises it should be noted that their activities have certain features: uneven

production, seasonality and dynamic changes. Separate regions have differences in the availability of territorial resources, geography of demand, the number of enterprises in this profile. In view of this, the formation of a strategy for economic development of agriculture in the context of globalization is becoming more and more relevant. The methodological basis of management of economic development of agriculture Ukrainian is determined. The possibility of defining an effective strategy for economic development of agriculture is highlighted. An effective strategy for economic development of agriculture is intended to provide a list of reasons for businesses and the state to overcome the key problems caused by the processes of functioning of Ukrainian agriculture (in addition to providing food products) . The strategy is aimed at the revival of income high levels and employment, especially in rural areas. Possibilities of defining an effective strategy have included: a rule of law and political stability, they promote economic growth; transparent, adequate and properly implemented laws, effective tax management and resource redistribution, relevant regulatory systems and sound public financial systems are essential for sustainable economic growth. The theoretical and methodical approaches to alternative and innovative financing of Ukrainian agriculture are systematized. The innovative doctrine of agricultural development in Ukraine has been improved. An innovative doctrine of the development of agriculture in Ukraine is developed on the basis of the study of the imperatives of forming of the economic development strategy of Ukrainian 9 agriculture. It is a system of views on the nature, the character, causes of development (or decline) of modern agriculture, the principles and of its improvement ways, the role of the state in the development of agriculture, as well as its using for other vital national interests. The innovative doctrine of agricultural development is based on the results of analyzing and forecasting the current state of agriculture, the principles of sufficiency, systemicity, planning, efficiency, as well as the principles of internal and foreign

policy determined by the Verkhovna Rada of Ukraine. The main provisions of the innovation doctrine are derived from the strategy of economic development of agriculture in Ukraine. They develop its position in the areas of providing food products to the population and aimed at countering the poverty of rural areas, achieving the competitiveness of the industry, ensuring equal and mutually beneficial cooperation with the interested partner countries. Proposed effective tools for decision-making support in agriculture. The agricultural analysis model is a practical tool for supporting decisionmaking. This model should be easy for managers to understand. Since this model is relatively complex, an interactive mapping system was created that helps change variables in agricultural analysis and then simulate it. The resulting display system can transmit information from a model to another submodel. After the nonlinear programming model is executed, the simulation results will be sent back to the display system. In practical application, the model of analysis of the efficiency of agriculture can be used to provide variables for forecasting such as: population growth, transformation of cultivated lands, average income level and change in the level of expenditure. It can provide data for assessing the implementation of the agricultural economic development strategy, such as the nominal and effective rates of protection for agricultural producers, producers' subsidies, the internal cost of resources, the level of self-sufficiency and the elasticity of agricultural supply and demand. The agricultural analysis model can be used to evaluate possible scenarios of development in case of forming an optimal strategy for economic development of agriculture. For the future development of a strategy for economic development of 10 agriculture, it is necessary to make the first baseline of projection, and then on this basis to propose other variables of strategy to simulate effects. By comparing the difference between basic design and modeling of agricultural processes, it is easy to determine the effects of a change in strategy. The coordination of the most effective national

and local coordination mechanisms for increasing the mutual influence between agriculture and the innovation environment is assessed. A comparative analysis of the efficiency of agriculture functioning in Ukraine and European countries was carried out in order to generalize theoretical approaches and laws of economic development of agriculture. The level of functioning of agriculture in Ukraine, compared with other European countries, is not sufficiently effective. The efficiency of using one hectare of agricultural land in Ukraine is significantly lower despite of the much larger concentration level of land in any European country. The relatively high share of agricultural production in Ukrainian GDP (gross domestic product), as compared to other countries, is due to the very low overall Ukrainian GDP and a fairly large area of cultivated agricultural land. The institutional environment of Ukraine is built in such a way that agriculture receives some agricultural tax benefits, leveling the public infrastructure and high transaction costs due to excessive regulation. Agricultural policy in Ukraine, unlike other European states, has focused on sectoral strategies, it is based on the support of individual sub-sectors of agriculture, primarily through payments, based on area (hectares), livestock numbers, etc. In addition, there is a certain tariff and non-tariff protection of domestic producers, which provides for internal measures such as minimum purchasing prices and public procurement requirements. Despite the existence of officially established government tasks and government programs, the policy-making process continues to be special and conditional, with a lack of a homogeneous long-term perspective, a strategic perspective with state interventions, consistent with economic principles. The concept of transition of Ukrainian agriculture to the innovative model of development is developed. The priority directions of rational use of economic levers 11 of innovative support of economic development of Ukrainian agriculture are revealed. Innovative infrastructure as an integral part of the overall strategy for economic development of

agriculture should be formed in the regions in accordance with local conditions and opportunities, usually on multi-channel financing, when combining budget support and own funds of the subject of innovation activity on the principles of private-public partnership. The main task and the general direction in the work of various objects of the innovation infrastructure of agriculture is the integration of science and production.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	40
1.1.Формування методологічних основ стратегії економічного розвитку сільського господарства України	40
1.2. Критерії, причини та етапи формування стратегії економічного розвитку сільського господарства в системі національної економіки	63
1.3. Побудова управлінських моделей на засадах стратегії економічного розвитку сільського господарства	77
Висновки до розділу 1	90
Список використаних джерел до розділу 1	93
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ	
2.1. Концепт економічного розвитку сільського господарства як домінанта розвитку національної економіки	103

2.2. Економічна еволюція формування стратегії розвитку сільського господарства	126
2.3. Державне регулювання формування та виконання стратегії розвитку сільського господарства як складової соціально-орієнтованої національної економіки	140
Висновки до розділу 2	161
Список використаних джерел до розділу 2	164
РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	184
3.1. Теоретичне обґрунтування передумов розвитку сільського господарства України	184
3.2. Функціональна система управління економічним розвитком сільського господарства України	213
3.3. Інституціональні детермінанти формування стратегії економічного розвитку сільського господарства України	239
Висновки до розділу 3	268
Список використаних джерел до розділу 3	271
РОЗДІЛ 4. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВАЖЕЛІВ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМ ГОСПОДАРСТВОМ УКРАЇНИ	286
4.1. Особливості економічного розвитку сільського господарства України та інноваційне забезпечення розробки стратегії економічного розвитку сільського господарства України	286
4.2. Сучасна парадигма формування стратегії економічного розвитку сільського господарства	321
4.3. Порівняльна характеристика розвитку сільського господарства України та європейських країн	357
Висновки до розділу 4	405

Список використаних джерел до розділу 4	408
РОЗДІЛ 5. ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	
5.1. Типологія моделей розвитку сільського господарства в умовах децентралізації управління	422
5.2. Концепція формування стратегії економічного розвитку сільського господарства України	437
5.3. Сучасні форми організаційного механізму інноваційного забезпечення стратегії економічного розвитку сільського господарства	451
Висновки до розділу 5	462
Список використаних джерел до розділу 5	465
ВИСНОВКИ	482
ДОДАТКИ	489